

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

רד"צ הופמן

(ב) כותרת לנאום המצוות. פרק ה. א—ג.

פרק ו. הפסוקים א"ג. וזאת המצוה החוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עוברים שמה לרשתה. למען תירא את ה' אלקיך לשמור את כל חוקותיו ומצותיו אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך כל ימי חיך ולמען יאריכון ימך. ושמעת

ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבוך מאד
כאשר דבר ה' אלקי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש.

אחרי הפסוק האחרון נמצאת עוד הוספה בתרגום השבעים בלשון זו: „ואלה החוקים והמשפטים אשר צוה ה' את בני ישראל במדבר בצאתם ממצרים“. מקור הוספה זו לכותרת הוא ברור. הכוונה לסלק קושי מסוים. הכותרת של הפרק שלנו היא „וזאת המצוה ... אשר צוה ה' אליכם ללמד אתכם לעשות בארץ“. בפרק יב, א נמצאת גם כן כותרת „אלה החוקים והמשפטים אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן ה' אלקי אבותיך לך לרשתה“. נשאלה השאלה מה כוונת הכותרת השניה הזאת. המבדילה באופן ברור בין המצוות שבפרק יב לבין הקדמות? התשובה היתה, שבפרקים הקודמים כתובות מצוות ראשונות, אשר צוה ה' כבר בחורב, זאת אומרת. מיד עם יציאת מצרים, אבל מפרק יב והלאה נכתבו מצוות חדשות, שנאמרו סמוך לכניסתם לארץ. אולם כיון שגם בכותרת לפרק ו, א נאמר „ללמד אתכם בארץ“, על כן פירשו שפסוק זה הוא כותרת כללית לשני חלקי גאום המצוות, כיון ששני החלקים נאמרו לעם עכשו לפני כניסתם לארץ, אבל הכותרת יב, א היא מיוחדת בתור פתיחה לחלק השני של המצוות. אבל לפי זה חסרה הכותרת המיוחדת לחלק הראשון של המצוות. אחד המעתיקים, בחפצו לתקן חסרון זה, הקדים כותרת מיוחדת למצוות האלה גם הן, כמו שהיא נמצאת בתרגום השבעים (על כן נוסח תרגום השבעים בפרק יב, א הוא „ואלה“, בתוספת ו). במלה „במדבר“ היתה כוונה למדבר סיני, והביטוי „בצאתם ממצרים“ לקוח מפסוק ד, מה. אבל יש להוכיח שהוספה זאת אינה אמיתית, שהרי אם כן היה מן הראוי להזכיר מקום מסוים גם בפרק יב, א (למשל בארץ מואב, כמו כח, סט). את הקושי שגרם לכותרת זאת, יש לסלק בפשטות, כי הפסוק ו, א הוא הפתיחה למצוות הכלליות והפרטיות, והמעבר למצוות הפרטיות בפסוק יב, א נעשה על ידי כותרת מיוחדת בשביל אלה לבד. על כן כתוב בפסוק ו, א: „וזאת המצוה החוקים והמשפטים“, אבל בפסוק יב, א כתוב רק „אלה החוקים והמשפטים“.

— בארץ ... לרשתה. גראה לי שהביטוי „ארץ זבת חלב ודבש“, הכתוב בסוף פסוק ג, מתייחס אל מלים אלה, וכל השאר (למען תירא ... אבותיך לך) הוא מאמר מוסגר, אין לתמוה על מאמרים מוסגרים ארוכים כאלה

בנאומו ספר דברים. יתכן שבשעת נאומו היה משה רבינו מבדיל בצורה ברורה בין הנאום העיקרי לבין המאמרים המוסגרים על ידי הרמת הקול והנמכתו באופן שלא היה כל חשש לאי־הבנה. המאמר המוסגר (הנאמר בלשון יחיד, מפני שאחרי כן כתוב „ישראל“ ו„שמע ישראל“) אומר: מטרת המצוות החדשות היא לקיים את רצונו של ה' שהובע למעלה בפסוק ה. כו, דהיינו: א) שבני ישראל ייראו את ה' וישמרו את מצותיו כל הימים, ב) שייטב להם. המשפט השני המובע בקיצור רק על ידי „ולמען יאריכון ימך“, מתבאר ביתר אריכות באזהרה „ושמעת ... לעשות“, כמו שישואל בעצמם קבלו עליהם, למעלה ה, כד. כלומר, עליך להזדרז ביותר לקיים את מה שקבלת על עצמך, כיון שאינו אלא למען „אשר ייטב וגו'“. („אשר“ כמו „כדי“, גק 165). — כאשר דבר ... אבות יך לך. הכוונה להבטחה שניתנה לאבות כמה פעמים, להרבות את זרעם מאד (בשומרוני כתוב „תרבה“ במקום „תרבו“). — ארץ זבת וגו'“. היה אפשר לקשר מלים אלה עם המלים „כאשר דבר וגו'“, כלומר, כמו שה' דבר לתת לך ארץ זבת חלב ודבש; אולם, לפי זה, המלים „כאשר דבר“ אינן מתקשרות יפה עם „תרבו ... אד“. אנחנו מפרשים כדעת הראב"ע, שיש לקשר „ארץ ... ודבש“ עם „לרשתה“. הרמב"ן אינו מפרש כן, השהו שם.

ג) מצוות כלליות.

א) החלק הראשון של המצוות הכלליות, פרק ו, ד — ז, יא. פרשה ראשונה: היסוד: א) ה' לבדו הוא האלקים ואין עוד מלבדו (ו, ד), ב) מצוה לאהוב את ה' בכל הלב (ו, ה), ג) לשים את מצוותיו אל הלב (ו, ו), ד' לשנן לבנים ולהיותן תמיד בפינו (ו, ז), ה) לחרות אותן בזכרון גם על ידי מצוות המשמשות כאותות (ו, ח-ט). הפרשה פותחת בצורה חגיגית „שמע ישראל“, ועל כן היא פונה אל כל העם בלשון יחיד.

פסוק ד. שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד.

פסוק זה הוא יסוד האמונה של ישראל גוי קדוש. הוא מובלט בזה, שהאות הסופית של המלה הראשונה והאחרונה שלו נכתבות באותיות

רבתי. פירושים שונים נאמרו עליו. הראב"ע מפרש שני פירושים שונים. הפירוש האחד הוא. ששם הויה הראשון הוא שם העצם השני הוא שם המקרה, כמו ש"אדם" יכול להיות שם עצם ושם מקרה. לפי זה "ה' אלקיננו" הוא נושא המשפט ו"ה' אחד" הוא הנשוא. כלומר: ה' אלקיננו הוא מצוי לעולם אחד. הפירוש השני הוא. ששני שמות הויה הם שם העצם, אלקיננו הוא הנשוא של המשפט, ו"אחד" הוא כמו "לבדו", כלומר: ה' הוא אלקיננו, ה' לבדו. גם הרשב"ם מפרש כפירוש אחרון זה. יש להביא ראיה להוראה של "אחד" במובן של "לבדו" מדברי הימים א כט. א. יש מפרשים עוד בענין אחר. לפי שולץ, קול ודילמן פירושו: ה' אלקיננו הוא ה' אחד, כלומר שאין לתארו בצורות שונות, חלילה, כבעל, ולא לצרפו לאלהי העמים. אבל הפירוש הפשוט ביותר הוא: ה' אלקיננו הוא ה' לבדו, כלומר הוא לבדו ראוי להקרא בשם ה' ולא שום נמצא אחר, כיון שבשום נמצא אחר אינם מתאחדים התוארים האלקיים, המובעים בשם הויה, בפירושו לויקרא א. א. מצאנו על פי דברי חז"ל, שבין הפירושים הניתנים לשם הויה, מתבלטים במיוחד שבעה תוארים, המיוחדים לאלקי ישראל. יתכן שכאן הכוונה במיוחד לשם "אהיה אשר אהיה", אשר בו נתגלה ה' למשה רבינו לראשונה. שם זה (אשר שם הויה הוא צורה דקדוקית של נסתר ממנו) מביע את החסד ואת הרחמים של אלקי ישראל, הקרוב לבני האדם, מגלה להם את רצונו ועוזר לכל עשוק בעת צר לו; בקיצור, ההנהגה האלקית עם בני האדם. אבל מדה זאת יש לייחסה אך ורק לה', שנתגלה בתור "אלקיננו" וגאלנו ממצרים.

רבתינו פירשו ששם הויה מביע באופן מיוחד את "מי שאמר והיה העולם", שלפי זה הוא "מלך על כל הארץ". על כן נקבע פסוק זה בסיום פסוקי המלכויות בתפילת מוסף של ראש השנה. יש להביא ראיה לפירוש זה מזכריה יד. ט. אולם כיון שבסמוך נאמר "ואהבת וגר", מוכח ששם הויה מורה גם על מדת הרחמים, שהרי באמת בכללו בשם הויה כמה מדות, כמו שמוכח גם משלש עשרה המדות (שמות לד. ו והלאה), ועל כן יש לפרש בפסוק זה, שה' הוא יחידי גם בתור מלך העולם וגם בתור האב הרחמן.

רבתינו תכמי החקירה פירשו, ש"ה' אחד" מביע שה' הוא האחד

האמיתי המוחלט (בלתי מורכב ועל כן בלתי גופני). אבל רבי שמשון ב"ר רפאל הירש צודק בהעירו, שפירוש זה אינו נמצא להדיא בדברי חכמינו בעלי התלמוד והמדרש. השוה מדרש תנאים לפסוק זה.

פסוק ה. ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך
ובכל מאדך.

כיון שה' הוא יחיד ומשגיה על האדם ברחמיו, אם כן גם על ישראל להתמסר באהבה לגמרי בכל ישותם לה, דהיינו „בכל לבבך“. אין לפרש (כמו הראב"ע וגם תרגום השבעים) שהכוונה בזה לשכל, אלא בכל נטיותיך ושאפותיך. אנחנו חייבים להיות מוכנים תמיד, לוותר מפני אהבת ה' על תשוקותינו החזקות ביותר. — ובכל נפשך. רבותינו (ברכות נו, א) מפרשים: „אפילו הוא נוטל את נפשך“, כלומר, נתחייבנו למסור אפילו את נפשנו על אהבת ה', כמו שסיפרו לנו על רבי עקיבא (שם סא, ב). — ובכל מאדך. — פירשו רבותינו (שם נו, א): „בכל ממונך“, כי „מאד“ מתפרש גם בהוראה של „רכוש“ (כמו „חיל“). זאת אומרת, הננו חייבים מחד גיסא, להשתמש בכל ממוננו לעבודת ה', ומאידך גיסא גם לוותר עליו, אם אין לנו אפשרות להחזיק בו אלא על ידי עבירה על אחת ממצוות ה', כפי ההלכה לא נצטוונו על מסירת הנפש, אלא בגלל שלש העבירות: עבודה זרה, גלוי עריות שפיכות דמים. אבל את כל הרכוש הננו חייבים למסור תמיד, אם אין לנו אפשרות להצילו אלא על ידי עבירה דאורייתא. כדי לקיים מצות עשה, אין אנחנו חייבים להקריב בעת הצורך אלא חומש מממוננו (אורח חיים תרנ"ו). שאר הפרטים ראה ביורה דעה קנ"ז.

פסוק ו. והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום
על לבבך.

הדברים, הם כל המצוות שמשה רבינו אמר באותו יום. כמו שמתבאר בכירור מתוך החלק המפרש של המשפט (אשר אנכי מצוך היום). — על לבבך. השוה יא. יח. כלומר, להיות מוכן ומזומן תמיד לקיים את הדברים האלה.

פסוק ז. ושנתם לבניך ודברת עם בשבתך בביתך
ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך.

שנן, ביטוי יותר חזק מ"למד", כמו שמצינו גם במקום אחר את הביטוי "שנן לשון" בהוראה של דברים חריפים (תהלים סד, ד). אונקלוס מתרגם: "ותתנינון", נראה שפירושו ללמד בעל פה, והכוונה לתורה שבעל פה (המשנה). — ודברת עם וגו'. לפי פשוטו של מקרא הכוונה לכל המצוות בכלל, כדעתו של אביו בברכות כא, א, ומצות קריאת שמע בוקר וערב היא מדרבנן ופסוק זה הוא אסמכתא בעלמא. אפילו לדעת האומר (ברכות כא, א) שמצוה זאת היא מן התורה, מכל מקום מפרש התלמוד בברכות יג, ב, שרק הפסוק הראשון הוא מן התורה. יתכן שהמצוה מובעת במלים "שמע ישראל" (כדעתו של רבי שמשון ב"ר רפאל הירש), אבל "ושנתם ... ודברת" נאמר בדברי תורה, כלומר מצות תלמוד תורה, ללמוד וללמד. אולם מצינו שחכמינו זכרונם לברכה למדו זמני קריאת שמע מ"ובשכבך ובקומך". לפי זה יש לפרש את ה' שבראש "ובשכבך" כמו "דהיינו", ופירוש הפסוק כך הוא: ודברת עם (בדברים הנזכרים) בין בשבתך בביתך ובין בלכתך בדרך, דהיינו בשכבך ובקומך. בנוגע למחלוקת בית הלל ובית שמאי בפירוש שתי המלים האחרונות, ראה המשנה בברכות א, ג, בנוגע לשאלה אם קריאת שמע דאורייתא, ראה "שאגת אריה" א.

הפסוקים ח.ט. וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות כיון
עיניך. וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך.

לטוטפות. משורש טוף, שפירושו להקיף (כמו טפטפות, איוו, 158), כלומר, תכשיט המקיף את הראש או הזרוע, כמו בארמית (תרגום לשמואל ב א, י), השהו המשנה שבת נו, א, נגד דברי הקראים והפרשנים החדשים המפרשים את המצוות האלה במובן סמלי. הוכחנו בפירושו לשמות יג, ט (השהו גם יג, טז), שהפסוק "וקשרתם לאות על ירך" הכרחי לפרשו רק כציווי לעשות מעשה המשמש כאות זכרון, כיון שרק אות חיצונית יכולה לשמש בתור סמל של מצוה שיש לשימה על הלב, אבל אי אפשר לומר שמחשבה תהיה אות עבור מחשבה (גם דילמן אינו מפרש את הפסוק הזה במובן סמלי). זאת אומרת, שכאן נאמרו

המצוות של תפלין של יד ותפלין של ראש, אשר בכל אחת מהן נמצאות ארבע פרשיות התורה (1 שמות יג, א—י; 2 שמות יג, יא—טו; 3 דברים ו, ד—ט; 4 דברים יא, יג—כא. פרטים על מצוה זאת, כוונתה ודיניה, השה לשמות יג, ט. — וכתבתם. מצוה זאת אינה כתובה אלא בשתי הפרשיות הנזכרות לאחרונה שבספר דברים. כפי קבלת חכמינו זכרונם לברכה, נאמרה כאן המצוה לכתוב את שתי הפרשיות האלה על קלף ולקבוע אותו על המזוזה מימין הנכנס. התלמוד (מנחות לד, א) מפרש את הפסוק: וכתבתם, כלומר, מקודם עליך לכתוב את הפרשיות האלה עד תומן (כתיבה תמה), ואחרי שכתבתן עליך לקבוע את הכל על המזוזות (נראה שזה הוא פירוש דברי התלמוד, ועיין רש"י ותוספות שמפרשים בענין אחר). — מזוזות. לשון רבים, מבואר בפסיקתא זוטרותא, מזוזות דעלמא, כלומר, מזוזות כל הדלתות. אולם אם כן ההמשך הראוי הוא „בתיך“, בלשון רבים (השומרוני כתב באמת בתיך, מטעם זה). אולם אפשר לפרש כי „ביתך“ היא דירה שיש בה כמה חדרים או כניסות, שהיית בכמה מזוזות. — ו בש ע ר יך. מבואר ביומא יא, א, שבזה נכללו גם שערי הצרות וערים. באיזה מקום של השער יש לקבוע את המזוזה לא נאמר להדיא, כי המלה „מזוזות“ מתייחסת גם אל „ובשעריך“ (על כן קראו השומרוני ותרגום השבעים „ובשעריך“). זאת אומרת, שגם בשערים יש לקבוע את הקלף על המזוזות. כוונת המצוה היא ברורה. כל פעם שאנחנו נכנסים לשער או לבית, עלינו להזכר במצוות הנזכרות בקלף זה, והיינו קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצוות, השה המשנה ברכות ב, ב. — השה גם פירוש רש"י על התורה, הוצאת ברלינר, מהדורה שניה עמוד 427.

פרשה שניה: אותות הזכרון שנצטוונו עליהן בסוף הפרשה הקודמת, מביאות כהמשך רעיוני לאזהרה התמורה, לא לשכות את ה' גם מתוך העושר העומד להרכש עם כיבוש הארץ (הפסוקים י—יב), לעבוד אותו לבדו (פסוק יג), לא ללכת אחרי אלהי העמים השכנים (פסוק יד). כי ה' השוכן בקרב ישראל יעניש על זאת בחומרה (פסוק טו). — כמו שבספר שמות יג, יא מתחילה הפרשה הכתובה אחרי מצות תפלין במלים „והיה כי יביאך“, כמו כן מתחילה גם כאן הפרשה הכתובה אחרי מצות האותות במלים „והיה כי יביאך“.

הפסוקים ייג. והיה כו יבואך ה' אלקיך אל הארץ אשר
 נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך ערים
 גדולות וטובות אשר לא בנית. ובתים מלאים כל טוב
 אשר לא מלאת וכורות חצובים אשר לא חצבת כרמים
 וזיתים אשר לא נמעת ואכלת ושבעת. השמר לך פן
 תשכח את ה' אשר הוציאך מארץ מצרים מבית עבדים.
 את ה' אלקיך תירא ואותו תעבוד ובשמו תשבע.

עושר, הנרכש ללא יגיעה, ותענוג למכביר, עשויים להביא לידי
 כפיית-טובה ושרירות לב. — ערים וגר. הוספה פרשנית ל"הארץ".
 — בורות חצובים. הבורות החצובים בתוך הסלעים יש להם חשיבות
 מיוחדת בארץ ישראל. — ואכלת ושבעת. השוה יא. טו ולהלן, ששם
 הספרי מביא דוגמאות רבות שעושר רב עשוי להביא את האדם לידי
 עזיבת ה'. — ובתים מלאים כל טוב. התלמוד (תולין יז. א)
 מפרש כי בפסוק זה הותרו להם אפילו מאכלות אסורים שמצאו בארץ
 הכבושה. לדעת הרמב"ם לא הותר אלא לחייל רעב, שלא מצא לאכול
 דבר המותר. נגד דעה זאת ראה רמב"ן כאן. — פן תשכח את ה'.
 השומרני ותרגום השבעים מוסיפים כאן: „אלקיך“. על פי הפסוק ה. ו.
 אולם כאן לא נאמר „אלקיך“. מפני שהפסוק הבא בסמוך מתחיל „את ה'
 אלקיך“. — את ה' אלקיך תירא וגר. היא מצוה הנשנית בפסוק
 י. כב, ונוסף שם עוד „ובו תדבק“ אחרי „תעבד“. בכמה ספרים (אצל
 קינ. ודיר.) נמצאת הוספה זאת גם כאן, וכן בתרגום השבעים שקרא גם
 „לבדו“ לפני „תעבדו“. אולם נראה שכאן בכוונה לא נאמר „ובו תדבק“,
 שפירושו כמו ללכת אחרי ה' (ראה יג. ה), מפני שאפשר ללמוד זאת
 מתוך הפסוק הסמוך, „לא תלכו אחרי אלהים אחרים“, כי מכלל לאו
 אתה שומע הן. — בפרשה זאת נאמרו חמש מצוות, שתי מצוות לא
 תעשה (הפסוקים יב ויד), ושלוש מצוות עשה (פסוק יג). — תירא היא
 מצוות יראת הרוממות (כלשון כמה מן החוקרים), אבל גם יראת העונש,
 מפני עונשו של ה' שאינו מותר על מעשים רעים, כמבואר בירושלמי
 (ברכות ט. ז). „כתיב: ואהבת את ה' אלקיך וכתיב: את ה' אלקיך
 תירא — עשה מאהבה, עשה מיראה, שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב
 ואין אוהב נעשה שנוא, עשה מיראה — שאם באת לבעוט דע שאתה

ירא ואין ירא בועט" (מדרש תנאים כה). רק כלפי השי"ת ישנה האפשרות לאחד את היראה עם האהבה, מפני שמטרת שתיהן היא להביא את האדם לידי קרבת ה' שהיא אושרו, ולהצילו מלהתרחק מה', כי ההתרחקות היא אכזרית. "שאינן לך אהבה במקום יראה ויראה במקום אהבה אלא במדת המקום" (מדרש תנאים שם). — ובשמו תשבע. לדעת הרמב"ם היא מצוות עשה, להוכיח אמיתותה של העדאה בשעת הצורך על ידי שביעה בשם ה'. אבל לדעת הרמב"ן אין זאת מצוה שישבע, אבל היא אזהרה כי בשמו לבד תשבע לא בשם אל אחר. במדרש תנחומא לפסוק י. כ"ט) מבואר הפסוק ההוא: אם יהיו בך כל המדות הללו את ה' אלקיך תירא. שהוא ירא ה' וכו', אתה רשאי להשבע בשם ה'.

הפסוקים יד-טו. לא תלכוני אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיכם. כי אֵל קנא ה' אלקיך בקרבך. פן יחרה אף ה' אלקיך בך והשמירך מעל פני הארמה.

כדרך שהעיושר עלול להביא את ישראל לשכוח את ה', כך עלולה דוגמת העמים השכנים להביא אותם לידי עבודה זרה. על כן פסוק יג מזהיר על כך באופן מיוחד. — אֵל קנא. ראה למעלה ה. ט בפירושונו. — בקרבך. כלומר האֵל הקנא הוא בקרבך. מצינו כי במסה פקפקו ישראל אם יש ה' בקרבם אם אין (שמות יז, ז), על כן מבטיחה התורה כאן ולהלן ז. כא, שה' שוכן בקרב ישראל, גם לעזור לעשוקים וגם כדי להעניש את החוטאים. — והשמירך מעל פני האדמה. במלה "האדמה" הכוונה כאן, כמו בהרבה מקומות אחרים (למשל ד, מ; יא, כא), לארצנו הקדושה, אשר ישראל יגלו ממנה אם יחטאו (השוה יהושע כג, טו).

פרשה שלישית. אחרי ההבטחה שה' שוכן בקרב ישראל, כתובה האזהרה לא לחזור ולפקפק בכך, כמו אז במסה, ולנסות את ה' (פסוק טז). ישראל חייבים לשמור תמיד את מצוות ה', לעשות טוב, או יודע להם שה' שוכן בקרבם בזה שיצליחו לכבוש את הארץ ואויביהם ייגרשו מפניהם (הפסוקים יז-יט).

י' א"ה: עיין רמב"ן לדברים ז, יג, שמביא בשם תנחומא; ועיין רש"י להלן י, כ.

הפטוקים טו"ט. לא תנסו את ה' אלקיכם כאשר נסיתם במסה. שמור תשמרון את מצות ה' אלקיכם ועדותיו ותקיו אשר צוך. ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ובאת וירשת את הארץ הטובה אשר נשבע ה' לאבותיך. להדוף את כל אויביך מפניך כאשר דבר ה'.

לא תנסו. בתרגום השבעים הועתק פסוק זה וכן הבא (שמור תשמרון) בלשון יחיד. את הפסוק „לא תנסו” יש לקשר עם „ה' אלקיך בקרבך” הכתוב בפסוק הקודם אולם אין כוונת הפסוק כאן לתקופה העתידה אחרי כיבוש הארץ. אלא לתקופה שישראל עומדים להכנס לארץ כדי לכבשה. יתכן שהיה עולה על דעתם של ישראל, לבקש מאת ה' שיעשה להם נס, כדי להוכיח בזה שה' נמצא בקרבם. על כן נאסרה להם כאן תביעה כזאת. אף על פי כן הוכיח ה' בעצמו לישראל על ידי קריעת הירדן והעברת ישראל בתוכו „כי אל חי בקרבכם” יהושע ג, ט. — הרמב"ם הלכות יסודי התורה פרק י וכן ספר החינוך ועוד אחרים מפרשים את הפסוק הזה. שאסור לדרוש מאיש המוחזק לנביא ה', שיעשה אות או מופת לשם אימות נבואתו. כמו כן כלול בזה איסור לעשות את מצוות ה' בתור נסיון, לראות האם יגמול לו ה' על מעשיו כראוי. רק במצות המעשר הותר נסיון כזה בדברי הנביא מלאכי (ג, י). השהו עוד פסחים ה, א ועוד. על כן ממשיך הפסוק הבא באזהרה „שמור תשמרון”, כלומר, עליכם לשמור את מצוות ה' בלי כל נסיון. — ועדות יג. ראה פסוק כ. — הישר והטוב בעיני ה'. מבואר בבבא מציעא טז, ב וקה, י, שחייב אדם לנהוג לפעמים לפניו משורת הדין. בתרגום השבעים והשומרוני נעתק: „בעיני ה' אלקיך”, כדי להשוות את הפסוק עם הפסוק יב, כח. — למען. אין לפרש שתהא כוונת העושה „למען וגו'” אלא התוצאה היא כך, כלומר התוצאה של מעשיך הטובים תהיה „אשר ייטב לך” (השהו בראשית יח, יט). — להדוף. מתייחס אל „ובאת וירשת”, ופירושו: על ידי שתהדוף (גק 114). להדוף. השהו ט, ד; יהושע כג, ה.

פרשה רביעית. כמו שמצינו בספר שמות יג, יא והלאה שבפרשת „והיה כי יביאך” נזכר גם כיצד ללמד את הילדים ואיך לענות על שאלותיהם (שמות יג, יד והלאה), כך מצינו כאן בספר דברים, שאחרי הפרשה הפותחת ב„והיה כי יביאך” והפסקה קצרה, כתובה מצוה על הוראות

הילדים, הפותחת כמעט במלים של הפסוק המקביל בשמות וכנראה אף כוונתו זהה. אם ישאל אותך בנך על טעם המצוות השונות ומטרתן (פסוק כ) או ספר לו תחילה על הגאולה הנפלאה מעבודת מצרים (פסוקים כא—כג), ואחרי כן הגד לו שמטרת כל המצוות שצוונו ה' אינה אלא לטובתנו אנו (פסוק כד), ואף על פי כן יחשוב לנו ה' את קיומן לזכות (פסוק כה).

פסוק כ. **כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם.**

בשומרוני ובתרגום השבעים הועתק כאן: „היה כי ישאלך“, הכל כמו בשמות יג, יד. יש הבדל כי בשמות השאלה היא בקיצור „מה זאת“, אבל כאן מזכיר הבן השואל את הסוגים השונים של המצוות בשמותיהם. זאת אומרת שפסוק זה מדבר על בן מפותח יותר, לכך מתאימה גם התשובה שהיא כאן יותר ארוכה ומעמיקה מאשר בשמות. סוגי המצוות השונים נקראים כאן עדות, חוקים, משפטים, כמו למעלה ד, מה. על חוקים ומשפטים שבדרך כלל נזכרים בפני עצמם, כבר דברנו. אבל מה הן עדות? רבים מן המפרשים פירשו ש„עדות“ הן המצוות הללו שתפקידם הוא להזכיר מאורע היסטורי, כמו סוכה, מצה, פסח, ועל כן הן מעידות על אותו המאורע. אבל במצוות אלה המטרה היא ברורה כל כך, עד שהשאלה „מה העדות“ היא מתמיהה. אם הנער יודע שהמצוה היא מעידה, אם כן הוא יודע גם את מטרתה. מלבד זאת מוכח בהרבה מקומות (למשל בתהלים קיט) ש„עדות“ משמשת גם בהוראה כללית של כלל המצוות, על כן אומרים הפרשנים החדשים ש„עדות“ באה לציין כל המצוות, המעידות על ה' ועל רצונו הדורש מאתנו קיום המצוות (בעהר, סימב, א 83), או המצוה המעידה על קדושתו של ה' בזה שהיא מטילה עונשים על החוטאים (שולץ). לדברי קלוסטרמן (פנט, ב 192) העדות בספר דברים הם הנאומים המזהירים על שמירת המצוות (על פי הפסוק „העידותי בכם“); אולם לפסוק זה אין פירוש זה מתאים. השוה עוד על פירוש „עדות“ איוו, אלטרט, 167 והלאה; לעהרב, 117 והלאה; יעקב, דער פנט, 169 והלאה. — אני משער, כי השם עדות מציין במיוחד את המצוות והאזהרות שבכתב, שתפקידן הוא להיות עדות נגד העוברים עליהן

(דברים לא, יט; כא; כו). גם שני הלוחות תפקידם לא היה אלא לשמש עדות כזאת, שהרי לא כדי לקרוא בהם נכתבו, כיון שהיו חבויים בקדש הקדשים. על כן הם נקראים „לוחות העדות“. שם כתוב „עדות“ לשון יחיד, כיון שבכללם נחשבו לעדות אחת, אבל כאן נקראות המצוות והאזהרות השונות „עדות“ (לשון רבים). בצירוף „עדות חוקים ומשפטים“, הכוונה ב„עדות“ כלפי התורה שבכתב, ב„חוקים ומשפטים“ גם כלפי התורה שבעל פה, בין המצוות המסורות בעל פה, ובין פירושים לתורה שבכתב. אשר רק הודות להם נתאפשר קיום המצוות למעשה. על כן לא נזכר השם „עדות“ בהוראה „מצוות“ רק בספר דברים, שהרי רק כאן נצטווה משה רבינו לכתוב המצוות בספר, שיהיה תמיד עד בישראל (לא, כו). רק שני הלוחות, אשר כתיבתם מוזכרת גם בספרים האחרים של התורה, נקראים גם שם עדות. — את כ.מ. בתרגום השבעים: „אותנר“, וכן נמצא הפסוק בכל ההגדות של פסח הישנות, וכן בהגדה של הרמב"ם ובירושלמי פסחים פרק י (קרוב לסופו). (השנה בענין זה באריכות ב„אזוראעליטישע מונאטששריפט“ — מוסף ל„יודישע פרעסע“ — 1892 עמוד 13).

הפסוקים כא"כ. ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה
במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד הזקה. ויתן ה' אותות
ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו
לעינינו. ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת
לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו.

בשמות יג, יד והלאה, אשר השאלה שם היא על טעם מצוה אחת. יכולה התשובה להצטמצם בהצבעה על יציאת מצרים. את הנסים והנפלאות שאירעו בה יש לחרות בזכרון על ידי המצוה ההיא. אבל כאן השאלה היא על טעם ומטרת כל המצוות. התשובה אמנם מתחילה גם כאן בעובדה ההיסטורית של יציאת מצרים, אבל עובדה זאת משמשת כאן בתור בסיס לכל התורה כולה, כיון שביציאת מצרים נתגלה ה' לפני ישראל בשם הויה, כגואל אשר החזיר תחילה את העשוקים לחיים, כמשלם גמול שהעניש את פרעה בעונש חמור וכנאמן שקיים בנאמנות את הבטחתו לאבות. — אותות ומופתים. השוה ד, לד. — לעינינו. אנחנו

היינו עדי ראייה לכל הנפלאות הללו. — הביא אותנו. יתכן לקשר מלים אלה עם „את הארץ“, שהוא ביחס־פעול, בפרט לאחר שהפעלים של הליכה וביאה מושכים אחריהם את שם המקום ביחס־פעול. איוו. 282, גק 118. תרגום השבעים אינו מעתיק „למען הביא אותנו“, אולם הזכרת ההבאה היא מתאימה מאד לפסוק הזה, כמו בהבטחה שמות ו, ת.

הפסוקים כד־כה. ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה
 ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום
 הזה. וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה
 הזאת לפני ה' אלקינו כאשר צונו.

ליראה. כדי להראות בזה את היראה שלנו. אף על פי שבפסוק ב נצטוינו על אהבת ה', אבל בפסוק יג נזכרת באופן מיוחד כתפקיד המצוות גם יראת ה', והיא במיוחד מביאה את האדם אל אושרו. השהה כו. על כן כתוב כאן שהתוצאה של היראה היא „לטוב לנו“. — וצדקה עיקר משמעו צדק ויושר, אבל כאן, וכן בבראשית טו, ו ולהלן כד, יג, פירושו כתרגומו „זכותא“, כלומר זכות שיש לצפות עליה לתשלום שכר מאת ה'. — לפני ה' אלקינו. הפירוש הטוב ביותר, לייחס מלים אלה אל „וצדקה תהיה לנו“, אף על פי שקיום המצוות הוא לטוב לנו, בכל זאת נחשב לנו קיומן לזכות, כיון שאנו מעידים בזה על כניעתנו לרצון הבורא.

פרשה חמישית. גם אחרי כיבוש הארץ אסור לכרות ברית עם יושביה (ז, א־ב); אסור להתחתן בהם, כיון שהבנים יסורו על ידי זה מאחרי ה' (הפסוקים ג־ד); אדרבה יש לאבד את כל תשמישי עבודה זרה שלהם (פסוק ה). הנימוק לכל המצוות האלה הוא שישראל הוא העם הנבחר (פסוק ו). אבל לא מרובם מכל העמים, אלא בגלל אהבה מיוחדת ובזכות אהבת האבות, שה' נשבע להם, עשה ה' את הנסים לישראל (הפסוקים ז־ח). מתוך כך אפשר להכיר את נאמנותו של ה', שהוא שומר את ההסד לאוהביו; אבל כמו כן הוא משלם לשונאיו כמעשיהם בלי איחור (הפסוקים ט־י). מתוך כל זה נובע החיוב לשמור את כל מצוות ה' (יא). הפסוק המסיים (פסוק יא). המזרו על שמירת המצוות ומשתמש באותו

הביטוי כמו הכותרת י. א (המצוה החוקים המשפטיים), מובלט בזה באופן ברור בתור סיום של חלק אחד. הפרשה הזאת מתחילה, בדומה לפרשה השנייה, במלים „כי יביאך“, ומטרתה כמו הפרשה ההיא, להזהיר מפני הסכנות המאיימות על העם עם כיבוש הארץ. על כן מוזהר העם במיוחד מפני החיתון בעמי הארץ, כיון שהוא עם קדוש עליו להשמר מחטא זה ביותר. אבל אין להעלות על הדעת, שישואל יפיקו תועלת אם יתחתנו ח"ו בעמי הארץ ויתוסף עליהם המון רב, שהרי ישראל לא נבחרו מפני רובם אלא מפני חסדו ונאמנותו של ה'. שיעניש אותם בעונשים חמורים. אם לא ישמעו בקולו ח"ו.

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il